

Радмила Войтович,
доктор наук з державного управління,
професор кафедри філософії
і методології державного управління НАДУ

Механізми подолання глобалізаційних викликів суспільного розвитку України

У межах статті здійснено концептуальний аналіз механізмів подолання глобалізаційних викликів суспільного розвитку, відповідно до чого з'ясовано сутність глобалізаційних викликів суспільного розвитку, розроблено ефективні механізми їх попередження та подолання, запропоновано оптимальну формулу взаємодії та розвитку національних держав в умовах глобалізації в напрямі подолання глобалізаційних викликів, обґрунтовано доцільність створення спеціальних організаційно-управлінських структур з їх подолання.
Ключові слова: глобалізація, глобальний тероризм, міжнародний тероризм, глобалізаційні виклики, національна безпека, національна держава, міжцивілізаційні конфлікти, суспільний розвиток.

Within this article analyzes the conceptual mechanisms to overcome the challenges of globalization of social development, hence the essence of globalization challenges of social development for effective mechanisms to prevent and overcome the challenges of globalization, the optimal formula for cooperation and development of nation-states under globalization in the direction of global poverty challenges proved the feasibility of establishing special organizational and administrative structures to overcome the challenges of globalization.
Key words: globalization, global terrorism, international terrorism, the challenges of globalization, national security, national state, mizhtsyvilizatsiyeni conflicts, social development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глобалізація є внутрішньосуперечливим процесом, оскільки, з одного боку, вона відкриває нові можливості для політичного та державно-управлінського дискурсу, а з другого - загострює існуючі або породжує нові проблеми, які сьогодні визначають як "вик-

лики", фактично вони є формами загострення проблем, породжених попередніми етапами світового розвитку, що свого часу не знайшли належного вирішення у світовій державно-управлінській практиці. Безпосередньо це стосується проблем загального характеру, які пов'язані з появою нових факторів у світовому розвитку, і які ставлять під питання можливості нормального функціонування механізмів відтворення суспільного життя, стабільності системи міжнародних відносин, сталості світоустрою. Закономірно до таких проблем відносять екологію, розвиток, світоустрій та соціальну справедливість. Це також свідчить про те, що загрози, які сьогодні виникають, передбачають негайну відповідь у формі дій військово-політичного, економічного та культурного характеру, але навряд чи ці дії зможуть протистояти такому процесу, не породивши водночас нові загрози.

Саме тому з метою ефективного протистояння глобалізаційним викликам кожна із держав має створити ефективну систему управління суспільним розвитком, а відповідно до цього налагодити раціональну систему взаємодії між державами щодо прийняття відповідних рішень з локалізації глобалізаційних викликів, адже вони однаковою мірою торкаються інтересів різних країн. Глобалізаційні виклики мають загальнопланетарний характер, а тому вони вимагають інтегрованих зусиль держав у відповідь на них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. На особливу увагу в межах даного дослідження заслуговує думка грузинського дослідника В.А.Кварацхелії, який пропонує оригінальне бачення на механізми подолання глобалізаційних викликів, один з яких учений вбачає в цілеспрямованому включенні держави в глобалізаційний процес. Чим швидше вона це зробить, тим швидше державі вдасться отримати відповідний "глобальний ефект". Проте процес такого включення не повинен мати "механічний характер без урахування інтересів, традицій, культури, менталітету, а також і економічних інтересів" [1].

Особливо важливу роль у протистоянні глобалізаційним викликам відіграє злагоджена система співробітництва між державами, які стикаються з однаковими проблемами у процесі свого розвитку. Переважною мірою тут не можна допускати чіткого розмежування в протистоянні глобалізаційним викликам між державами-лідерами та державами-аутсайдерами. Так, на думку македонської дослідниці С.Роцески, глобалізаційні виклики однаковою мірою впливають на країни-суб'єкти (globalization-makers) та країни-об'єкти (globalization-takers), проте найбільш негативно такі виклики проявляються в другій групі країн [2]. Це, у свою чергу, свідчить про те, що глобалізаційні виклики мають менш негативний прояв у тих країнах, які найбільшою мірою підготовлені до процесів глобалізації, в результаті чого

вони швидко мобілізуються в пошуку відповідей на них, а тому безболісніше проходять цей процес.

Кожна з держав намагається створити власний інструментарій розв'язання глобальних проблем сучасності, водночас спираючись на підтримку інших держав. Це необхідно виходячи з того, що глобальні проблеми сучасності мають детермінований характер, не встигнувши розв'язати одну проблему, держави стикаються з іншими, більш складнішими. У свою чергу, неготовність держави вчасно розв'язати відповідну глобальну проблему може призводити до суттєвих деструкцій у системі суспільного розвитку.

Більше того, головним викликом глобалізації, який вимагає негайної відповіді з боку світової спільноти, є протистояння послабленню національного суверенітету держав. Саме зміцнення суверенітету є необхідною умовою держави в протистоянні глобалізаційним викликам. Кожна з національних держав має розробити власні механізми захисту національного суверенітету. В цьому контексті важлива роль належить відповідним державно-управлінським структурам, зокрема міністерствам: закордонних справ, спеціального призначення (міжнародних відносин, європейської інтеграції, глобалізаційної політики, глобальної міграції, боротьби з тероризмом, зовнішньоекономічної політики), спецслужбам, які покликані забезпечувати протидію глобалізаційним викликам.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті - здійснити концептуальний аналіз механізмів подолання глобалізаційних викликів суспільного розвитку. Досягнення мети зумовлює розв'язання таких завдань, як: з'ясування сутності глобалізаційних викликів суспільного розвитку, розроблення ефективних механізмів попередження та подолання глобалізаційних викликів, вироблення оптимальної формули взаємодії та розвитку національних держав в умовах глобалізації в напрямі подолання глобалізаційних викликів, обґрунтування доцільності створення спеціальних організаційно-управлінських структур подолання глобалізаційних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виходячи з того, що глобалізація породжує міжцивілізаційні та міжрелігійні виклики, система державного управління має бути спрямована на забезпечення цивілізаційної, релігійної, етнічної, національної толерантності у відносинах між державами. Саме толерантність є ефективним механізмом протистояння глобалізаційним викликам, з цією метою мають бути створені окремі підрозділи в міністерствах закордонних справ, які б досліджували структуру менталітету окремої нації, її історичний досвід, закономірності розвитку, аби, виходячи з цього, виробити ефективну формулу налагодження доброзичливих відносин між державами. Це необхідно також для того, щоб держави інтегрували свої зусилля для протистояння глобалізаційним викликам.

Особлива роль у контексті відповіді на глобалізаційні виклики належить формуванню ефективної системи міжнародних відносин, яка в умовах глобалізації також зазнає певної модифікації. Така система передусім базується на принципах регуляції та саморегуляції і забезпечує взаємоприлаштування та взаємодію між державами на основі реалізації спільних інтересів та проблем глобалізаційного розвитку. Сучасний світ постає перед глобалізаційною проблемою виживання національної держави в умовах світової саморегуляції. Це, у свою чергу, ставить питання про механізми міжнародної регуляції, до яких закономірно відносять міжнародно-правові, політичні, воєнно-політичні (що стосується питань глобального тероризму), узгоджену діяльність міжнародних та національних інститутів. Виходячи з цього до кожного члена співтовариства висуваються вимоги дотримання відповідних норм поведінки, які й визначають відповідний статус національної держави у світі, залежно від того, яким чином вдається дотримуватись цих норм. Так, на думку Дж.Модельські, "створюється світовий каркас, який закономірно діє більш жорстко, ніж власні природні обмеження, оскільки порушення міжнародних норм часто може призводити до катастрофічних наслідків" [3, с. 128]. Така форма регуляції насамперед спрямована на пошук компромісних рішень між державами у контексті відповіді на глобалізаційні виклики. Це свідчить про те, який геополітичний вибір зробить держава, яку стратегію свого розвитку вона обере, пріоритет, яким механізмам глобальної інтеграції буде надано, такі й механізми державного управління щодо подолання глобалізаційних викликів і вдається розробити.

Для будь-якої держави в процесі розробки механізмів протистояння глобалізаційним викликам необхідно дбати не лише про збереження державності, але й про забезпечення консенсусу між владою та громадянами щодо певних геополітичних пріоритетів. Держава не може зайняти достойне місце в системі міжнародних відносин, якщо їй не вдається забезпечити відповідний політичний та економічний консенсус державної влади. Здебільшого йдеться про необхідність організаційно-правових механізмів забезпечення розвитку держав в умовах глобалізаційних викликів. Для більшості пострадянських суспільств (за винятком лише прибалтійських держав) характерним є відсутність чітких світоглядних розподілів у геостратегічних векторах між громадянами з індустріальним та постіндустріальним типом мислення. Цей аспект обов'язково має враховуватись у процесі розробки відповідної геостратегії розвитку держави, оскільки без громадської підтримки зовнішня політика держави ніколи не може бути ефективною.

У подоланні глобалізаційних викликів особлива увага має приділятися модернізації систем державного управління, яка б здолала певний рівень відсталості між державами, а подекуди й сприяла випереджальному їх роз-

виту. Саме модернізація має забезпечити ефективність геостратегічного курсу держави в протистоянні глобалізаційним викликам. З цією метою мають розроблятися механізми адаптації, трансформації та модернізації системи державного управління до умов глобалізаційних викликів. Переважною мірою тут йдеться про реалізацію внутрішнього державно-управлінського потенціалу щодо реалізації умов глобалізаційного розвитку на користь окремої національної держави.

Важливою проблемою, яка вимагає свого розв'язання в контексті протистояння глобалізаційним викликам, є механізми забезпечення міждержавної та міжцивілізаційної сумісності. Мається на увазі тотожність умов та потенціалу розвитку держав, а також і їх бажання об'єднуватись у відповідь на глобалізаційні виклики проти спільного "геополітичного ворога". Реальним прикладом міждержавної сумісності на пострадянському просторі сьогодні можуть слугувати держави, які пройшли через так звані кольорові революції. Здебільшого вони декларують спільні геополітичні цінності та інтереси, що тим самим створює максимальні передумови для їх міждержавної сумісності в протистоянні різним формам глобалізаційних викликів.

Одним із глобалізаційних викликів є втрата геополітичної стабільності. Виходячи із цього кожна з них має віднайти організаційно-правові інструменти забезпечення суспільної та міждержавної стабільності. Більше того, кожна з держав в умовах глобалізаційного розвитку повинна мати типову "Національну концепцію (програму) забезпечення державної стабільності в умовах глобалізації". Необхідність такої програми передусім пов'язується з потребою забезпечення збалансованого розвитку як у межах окремої держави, так і в межах певного регіонального утворення, до якого буде включена відповідна держава. Така програма, на нашу думку, має виписати деталізовану систему національних інтересів, яку доцільно покласти в основу розвитку держави в умовах глобалізації, а також і шляхи її реалізації на міжнародній арені. Проте тут відразу ж постає питання, яким чином можна спонукати світову спільноту дотримуватись основних положень окремої національної програми, і як така концепція вписується у світові глобалізаційні стандарти розвитку. Виходячи із цього основним імперативом у розвитку держав та налагодженні відносин між ними в умовах протистояння глобалізаційним викликам є механізм стратегічного партнерства. На нашу думку, спростити процедуру реалізації такого механізму можна лише шляхом приведення внутрішньої політики у відповідність із загальноглобалізаційними стандартами розвитку. Зміст стратегічності партнерства полягає в налагодженні форм взаємодії між державами на основі сповідування спільних інтересів та цінностей.

Одним із рівнів механізму стратегічного партнерства є глобальне партнерство між державами в процесі подолання глобалізаційних викликів.

Передусім ідеться про побудову багатополусної системи взаємодії між державами, які вступають у процес такої взаємодії на рівних умовах і наділяються однаковими функціями та однаковим статусом. Тобто формат глобального партнерства передбачає об'єднання зусиль держав, які мають спільний геополітичний статус у світі. Проте важливим питанням, яке постає у даному контексті, є те, наскільки окремі держави світу можуть здійснювати функції співуправління сучасними глобалізаційними процесами, що має на меті попередження та подолання таких викликів. Реальним прикладом такого партнерства є різні національні програми "Партнерство заради миру". Проте вони все одно мають національно регламентований характер, а тому переважною мірою працюють на реалізацію відповідних національних, а не глобальних інтересів. Особливо виразними такі тенденції стають, коли окрема держава обирає вектор зовнішнього розвитку, який не збігається з національними інтересами її партнера, в результаті чого він може чинити опір такій державі. Фактично саме це і стає однією із засторог налагодження між державами цивілізованого геостратегічного діалогу. Щоб позбутись певних деструкцій у міждержавних відносинах стосовно геостратегічних орієнтацій, має бути створено Міждержавну координаційну раду держав, яка б чітко виписала критерії збігу та відмінності інтересів між державами, а відповідно до цього дала змогу виробити оптимальну формулу взаємодії та розвитку таких держав в умовах глобалізації. На нашу думку, до функцій такої Ради доцільно було б віднести:

- визначення принципів політики взаємодії між державами-партнерами;
- поширення засад геополітичного плюралізму у відносинах між державами;
- запобігання лідерству окремої держави в геополітичному просторі;
- рівноправність партнерства та послаблення політики ізоляціонізму;
- вироблення спільних пріоритетів зовнішньої політики щодо протистояння глобалізаційним викликам;
- вироблення спільних мобілізаційних режимів геополітичного розвитку держав в умовах глобалізації.

Таким чином, діяльність такої Ради забезпечить вироблення ефективних механізмів взаємодії між державами в контексті протистояння глобалізаційним викликам. Створення такої структури може принципово змінити державно-управлінську парадигму реалізації зовнішньої політики у світі в умовах протистояння глобалізаційним викликам. Така парадигма не повинна слугувати виключно реалізації принципів зовнішньої політики, а передусім має спрямовуватися на створення сприятливих умов адаптації, трансформації та модернізації систем державного управління до умов глобалізаційних викликів. Держави мають виробити ефективну формулу глобального партнерства в умовах виникнення у них спільного глобалізаційного ворога,

до прикладу, міжнародного тероризму, глобальної міграції, політичної експансії тощо. Якщо ж держави не зможуть виробити таку ефективну формулу, система відносин між ними неминуче зазнає ерозії, що призведе до порушення статусу їх геостратегічної самодостатності та можливості впливу на розвиток сучасного світу. Це також може спровокувати етнічний сепаратизм та різні форми релігійних конфліктів, що неминуче може призвести до гуманітарної катастрофи, протистояти якій не зможе жодне із регіональних об'єднань. При цьому різні форми конфліктів можуть спровокувати і відповідний національно-територіальний перерозподіл. Виходячи з цього важливою проблемою для функціонування системи державного управління в умовах глобалізаційних викликів є налагодження міжетнічного діалогу (мультикультуралізм). Механізм налагодження такого діалогу передбачає рівність у ставленні до різних етнічних груп, які проживають на території окремої держави і які керуються різними глобалізаційними цінностями. Виходячи з цього в державі має діяти Програма збереження соціокультурної індивідуальності. Складовими такої Програми мають виступати:

- вироблення механізмів збереження та захисту соціокультурної індивідуальності нації;
- акумулювання воєнних засобів для подолання етнічних конфліктів;
- забезпечення миру та толерантності в міждержавних відносинах у контексті додання глобалізаційних викликів;
- розробка та реалізація механізмів регіональної безпеки;
- впровадження універсалізованої системи цінностей, яка рівною мірою поділяється всіма суб'єктами глобалізаційного розвитку;
- забезпечення рівних прав націй на самовизначення як у межах держави, так і в межах відповідного регіонального об'єднання;
- збереження культурної, релігійної та лінгвістичної автономії нації;
- подолання культурного ізоляціонізму націй в умовах глобалізаційного розвитку.

Врегулювання конфліктних ситуацій, які призводять до проявів глобального тероризму, з якими стикається національна держава в умовах глобалізації, завжди має відбуватися мирним шляхом. Держава повинна здійснювати контроль за процесом озброєння та роззброєння, оборонною промисловістю. Важлива роль має належати розробці воєнних доктрин, підготовці національних стратегій з налагодження міжнародної співпраці щодо розв'язання глобальних проблем.

Одним із глобалізаційних викликів також є проблема розриву між розвиненими країнами світу та тими, що перебувають у процесі розвитку. Відповідно до цього держава має виробити ефективні процедури, які б дали змогу скоротити такий розрив. Переважно тут ідеться про науково-технологічний розвиток, розвиток інноваційних технологій, завдяки чому закономірно позиціонується конкурентоспроможність держави у світі. Жодна із

держав в умовах глобалізаційних викликів не зможе їм протистояти і досягнути високого рівня геополітичного буття, якщо будуватиме свою політику шляхом підтягування до стандартів життєдіяльності розвинених держав та відмови від власного політичного суверенітету. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує розгляд парадигми "Захід-Незахід", яка сьогодні позиціонується у західноєвропейському світі, відповідно до якої "Захід втрачає відповідальність за розвиток інших регіонів світу і готовий задовольняти свої потреби за рахунок ресурсів усього світу, особливо інтелектуальних. Виходячи з цього Захід намагається нав'язати свої цінності іншому світові, протиставивши себе йому і створивши тим самим ситуацію для нової конфронтації" [4, с. 184]. Таким чином, дана парадигма відстоює вузькоутилітарний підхід до глобалізаційних викликів і шляхів їх протистояння. Проте особливої актуальності сьогодні набуває так звана синергетична модель глобального світоустрою, яка декларує механізми самоорганізації суспільства, відповідно до якої активізуються горизонтальні зв'язки, що забезпечують реалізацію глобалізації знизу. Відповідно до цього активними суб'єктами глобалізаційного розвитку виступають громадяни.

Слід відзначити, що реалізація механізмів державного управління у подоланні глобалізаційних викликів має опосередкований характер з огляду на те, що окрема національна держава в умовах глобалізації не здатна самостійно вибудувати стратегію свого розвитку, оскільки вона перебуває в умовах геополітичної та гео економічної залежності. Це свідчить про те, що держава, аби здобути потенціал розвитку та можливість протистояти глобалізаційним викликам, має об'єднуватись із відповідними структурами, що перебрали б на себе частину функцій національних держав. Такими структурами закономірно виступають ТНК, фінансові інститути, міжнародні урядові та неурядові структури, дослідницькі, донорські та структури спеціального призначення. Саме вони і мають взяти на себе частину повноважень у протистоянні глобалізаційним викликам. Водночас більшість дослідників сьогодні абсолютно переконані в тому, що в умовах глобалізації кожна країна несе персональну відповідальність перед світовим співтовариством за свою політику. Тому доцільно розробляти механізми державного управління, які б дали змогу державі забезпечити її конкурентоспроможність та самодостатність, а в результаті цього і її вплив на розвиток сучасного світу. Що стосується діяльності ТНК у подоланні глобалізаційних викликів, то вона також має певні застороги, а саме ТНК шляхом своєї модифікації перетворюються на монополії, які не піддаються регулюванню, а тому досить часто вони можуть вдаватись до жорстко регламентованої політики, яка не завжди може бути ефективним інструментом протистояння глобалізаційним викликам.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, вирішити ті чи інші завдання, породжені глобалізаційними викликами, кожній державі вдасться лише спільними зусиллями з іншими, "координуючи свої дії на міжнародному рівні". Політика

ізоляції та самоізоляції не дозволить окремим країнам лишитись осторонь сучасного глобалізаційного процесу, оскільки його виклики все одно будуть помітними у розвитку тієї чи іншої держави. Різні глобальні проблеми, економічні кризи, загрози глобального тероризму та глобальної міграції, глобальна політична експансія - всі вони повною мірою позначаються на розвитку кожної окремої держави. Щоб протистояти цьому, кожна із держав все одно вдається до інтеграції з іншими, аби заручитись відповідним потенціалом (економічним, політичним, державно-управлінським, військовим, медичним тощо) у протистоянні таким викликам. Саме тому держави мають включитись в інтегрований пошук формування нової системи цінностей, за якою має жити в майбутньому глобальний світ і в межах якого мають розвиватись національні держави, жодною мірою не поступаючись своїм суверенітетом та своєю ментальною самодостатністю. Саме цей аспект є найменш дослідженим у межах вітчизняної державно-управлінської науки, що закладає підвалини для його подальшого розроблення в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Человек: соотношение национального и общечеловеческого : сб. материалов междунар. симпозиума (г. Зугдиди, Грузия, 19-20 мая 2004 г.) - Вып. 2 / под ред. В. В. Парцвания. - СПб. : С.-Петербург. философ. общество, 2004. - Режим доступа : http://anthropology.ru/ru/texts/kvarats_va/mannt_14.html
2. Global Modernities / ed. by M. Featherstone, S. Lash, R. L. Robertson. Thousand Oaks ; New Delhi. - 2005. - 675 p.
3. *Модельски Дж.* Эволюция глобальной политики / Дж. Модельски // Полит. исслед. - 2005. - № 3. - С. 62-82; № 4. - С. 124-142.
4. *Bobbio N.* Le Globalizzazione: pluralismo et democrazia / N. Bobbio // Firenze. - 2005. - P. 118-185.
5. *Фукуяма Ф.* Доверие / Ф. Фукуяма. - М. : АСТ, 2005. - 640 с.

Ірина Кравчук,

*кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри державної політики
та управління політичними процесами НАДУ*

Перспективи створення системи моніторингу та оцінювання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом

У статті проаналізовано діючу систему моніторингу та оцінювання виконання Порядку денного асоціації між Україною та Європейським Союзом (ЄС) і зазначено важливі аспекти розбудови інституційної спроможності у сфері моніторингу та оцінювання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.
Ключові слова: оцінювання, моніторинг, європейська інтеграція.